

Három singes nyákravaló,
Halgass el te takonnyaló!

A zsebembe egy garas,
Neked adom csak halgass!

Amikor a páros tánc újból megindul, a karikóból viszik táncolni a leányokat. Megjegyzendő, hogy máskor, közönséges táncmulatság alkalmával, egyáltalában nem szokás csujjogatni; trágár csujjogatásokat e karácsonyi mulatságon kívül kizárólag lakodalomban szoktak kiáltani. *Kresz Mária.*

The Ethnography of Childhood and Youth in a Village of the District of Kalotaszeg (Transsylvania). A dissertation for the doctor's degree. 274 pages, 46 illustrations.

The aim of this paper is the description of the childlife in the village of Nyárszó from birth up to the time of marriage, the chief points-of-view being to show in what manner the children grow into the traditional routine of peasant life, how they gradually learn to know the traditional civilization of the given village and how they adapt themselves to the society of the village. The material is divided into chapters according to age-groups, each chapter describing the life of that particular period at home and among comrades, at work and at play.

Of the two extracts the first is a description how formerly the boys had to look after their family's cattle and horses, thus nearly all the boys being on the pasture not only the whole day long from early spring to late autumn, but even the whole night, all of them sleeping on the ground in a long row. This not only meant the daily routine of grazing the cattle, but lots of fun and play. At the beginning of the century, when agriculture grew more intensive also in the village of Nyárszó, the boys were needed as farm-hands and so special herdsmen were engaged in their stead.

The second extract is a description of one of the many varied and colourful customs of the young people at Christmas time. During the four last days of the Christmas dancing, — which lasts for five days, — the young girls go apart in a house close to the dancing-place, where the two «stewards», two young men elected by the lads for the holidays, have prepared wine and milk-bread for them, and here the girls and their stewards make merry by themselves for a few hours, the doors being barricaded, before they join the general dancing again, where they are received with naughty short little rhymes shouted at them.

Adatok a csepelszigeti Makád néphitéhez.

I. Boszorkány, táltos, lidérc.

A közölt anyag a Táj- és Népkutató Intézet 1942 július első hetében tartott kiszállásán kb. öt napi gyűjtés eredménye. Szándékomban volt lehetőleg minden adatra több közlőt hallgatni meg, a szomszéd községeket is átkutatni: a rác Lórévet, a sziget sváb községeit, a pesti oldal néhány kis parasztfaluját és a dunántúli részen Kulcspusztát s így Makád néphitét teljesen feldolgozni. Nagyjából teljes anyag azonban csak a boszorkányra és a növényi gyógyításra gyűlt össze. Ez látszott első tekintetre leggazdagabbnak és először ezt akartam kimeríteni. További gyűjtésre azután nem került sor, cédulaanyagom pedig az Intézetben az ostrom alatt eltűnt. Így csak jegyzetkönyvem vázlatos feljegyzései maradtak meg, melyeket rögtön a gyűjtés után délben és este friss emlékezetből kiegészítettem a cédulákon. Úgy gondolom, az anyag így is érdemes a közlésre. A lejegyzés nem szó szerinti, se nem fonetikus, csak szórványosan — ezeket a részeket meghagytam —, talán adnak valami tájékoztatást a közlők nyelvére és stílusára vonatkozóan.

Volt még néhány kozmogóniai töredék és váltottgyerekre, lidércre vonatkozó adat közvetlenül cédulára írva, ezek elvesztek. Feltűnő volt a táltosra vonatkozó ismeretek szegénysége. Oka lehet ennek az is, hogy gyűjté-

sem főleg asszonyoktól származik, férfiakra, különösen pásztorokra még nem került sor.

1. Almáson történt, Fehér megyében. Egy leányhó járt egy fiú sokáig. Minden este, amint elment (tőle), kísérte őt hun lúd, hun tyúk. Egyszer a közelibe ér, bele-rüg, hogy «mit kísérget ez engem!» Annál inkább kísérte. Mikor a házuk felé ért, rárepült a vállára hátulról és elkezdett csapkodni, verte a szárnyával. Hiába védekezett, akármit csinált, az csak úgy fordult, hogy jobban tudta csapkodni, verni. Aszt fölállt a fejére is oszt még jobban! Szemibe is csapkodta, verte, úgyannyira, hogy eszméletlen összeesett a fiú. És amint elverte nagyon, otthagya... az estén. Másik este újból elment a leánytól, de előre megbeszélte a barátaival, hogy nézzenek utána, mert nem tud védekezni, tyúk, vagy lúd, mi lehet az. És a barátjai kinevették, mondták gyávának meg hogy «képzeldsz, álmodsz», ilyesmit mondtak neki. És aztán másik este elmentek a barátjai utána. Fölkészültek, hogy «majd agyoncsapjuk mink!» Egyik botot, másik ezt-azt vett a kezibe és akkó alig mutatkozott: itt-ott látták, de elbújt. Akkó tyúk volt. Nem közeledett a fiúhoz. Elmentek a barátjai haza, megincsak nevették, hogy «csak láttad, mint ahogy mi is csak láttuk, de nem bánt az, nem is jön közelünkbe». Persze, mert négyen-öten is voltak. És aztán azok elmentek — a baráta — haza, mer majdnem a kisajtóig kísérték, hogy hazaért, elköszöntek tőle és elmentek. És ahogy elmentek, megin csak ráugrott egy tyúk és annyira csapdosta, verte, hogy kiszenvedett a fiú. Reggel aztán a szülei — már éccaka keresték: «de soká jön, de soká jön haza!» — az édesanyja kiment, hát ott fekszik meghalva: kék, zöld. (Boszorkány haragosa volt a fiúnak.)

2. Apám is meséte gyermekkorát. Nagyon figyelőmbé vettem. Fonyóházak vótak, apám is ement, (gész éjje dindóztak. Asztá hát vót neki is egy szeretője, aztá ő is elment, hogy (az) ott van. De nem vót ott, az anyja vót ott. Asztá egyszer akart emenni.

De akkó a gyerekök nem otthon háltak, vót akkórban szálláskert, asztá ott háltak. Annak a lánnak szinte a másik szeretője is ott vót — apámmal koma — aztán elmentek haza. Vót $\frac{1}{2}$ 12, mikor kigyűttek a fonóbul. Asztán sütét vót, igen sütét vót, hogy majd alig találtak a kertbe. Azután, mikó mán kimönt a kapun, egy liba akadt a lába alá, aztán mindig rítt, úgy sipogott. Odébb rúgta, majd elesett benne. Ez úgy ment, míg a szálláskerthez nem ért. Mikor nyitja az istálló ajtót, egy liba felrepült a vállára, aztán agyonra verte az arcát, mindönit. Az meg is óvasta, hogy hanyat ütött az óra, éppen 12-öt. Asztán nem látott semmit, etünt. Másnap regge nem tudott főkeni, szeméi bedagadtak, nem látott, csúnya vót, két napig feküdt, úgy megverte az a vénasszony, csakhogy a lánya útájja meg. Azér vót ám a!
Balkézzel meg lehetött vóna fogni, egy öregasszony mondta.

3. Urától hallotta. Mikor legény volt, történt, hogy egy kis malac szaladt utána, hiába rugdosta, csak ment utána egészen a saroglyáig és mind nyikorgott a nyomába. Ő aztán belerúgott, becsapta a saroglyát és elporolt. Valami boszorkány volt.

4. Kakas is volt má olyan, hogy rárepült a fejére. Baski mesélte: sehogyse akart eltágulni a fejről. Aztán, aszongya, leütötte a fejről, de mögen igön-igön rárepült. Hát csak nem olyan miféle. A szömit akarta kiszedni.

5. Mustohám meséte. Bugdányos hódvilágos idő vót. Mentek haza a fonyóbul, valami suhogott. Hátranéz, hát valami *fehér lepedős* jött utána. Szaladni kezdett, az meg utána, a *boszorkány*, mer avvót. Akkorát rávágott a konyhaajtóra, hogy kettéhasadt. Ujan nagyot rávágott, aszongya, hogy «szeröncséd, hogy bemöntéd.

6. Lévai Józsefet tartottuk *rossz léleknek*. A temetőnél jöttünk, sütött a hold, hallok nagy sűgást. Halljátok, hogy sűg az eső. Egyszer hátranézek, látok egy rémséges nagy ludat, vagy gúnárt, én meg neki! (ijesztgette) de az nem tágitott. A legénnyel együtt, aki vele volt, elfutott, az meg utánuk. Bementek egy házba, Ballánál. A *gúnár* akkorát vágott az ajtóra, akkorát csattant.

A lúd amint röpült, csak úgy ment a szikra. Az öreg Lévai volt, mert én abba az évbe férhez mentem, az mindig kerülgetett engem, az az öreg. Akárhó találkozott

velem, mindig nézett. A bíró mondta is : gyere el, kislányom, megront ez az ember. Aznap este fájt a fejem, keménymaggal, parázzsal meg ablakforgáccsal füstöltek.

7. Egy asszony varrt egy legénynek sifont. Valamit varrt bele, amitől rángatózott. A kücsi hegybe volt egy asszony, az gyógyította. Mikor áthozták, megkérdezte, hogy «elbirják ötöt azok a lovak»? (Igen erős két ló volt!) Amikor aztán ült föl a kocsira, csak úgy ropogott, úgy összedobálták követ a többi boszorkányok. Vértett, mire beértek. A többiek nem is láttak semmit. Szalmán ladikba vitték a beteget. Az asszony meghagyta, hogy semmit ne hagyjanak benn a ladikban, amin feküdt. A szalmát még nem vitték ki, hát már kiküldte a lányát (aki megrontotta), az lopott belőle. Nem is használt semmit az orvosság.

8. A kísértet *boszorkány*, aki éccaka jár. Volt egy asszony, azt mondták róla, hogy az ront, de ő nem hitte el. Egyszer éjszaka hallotta, hogy feji a tehenet, csobog a tej. Nyomta a mejjit, nem tudott fölkelni. A tehenük azután rosszat adott.

9. A . . . nak mindig vót teje. Eccő gyütt egy öregasszony, aszongya, hogy aggyon egy liter tejet. Nem adok, mer nekünk se elég. Hónap rögge má nem adott semmit a tehén, egy csöppet se. Fejték, húzták, aztán meg rugdalózott, a tőgye meg tele volt, nem adta le. Este meg má tudott egy keveset.

Aszt mongya a nagyapám : tócsd a tejet a vájúba, aztán a baltával üsd a tejet.

Egyszer aztán csoszog az öregasszony : «Nem jött át az én csibém»? Akkó má úgy gyött. Nem ám, aszongya nagyapám, menjen a fenébe. Aztán ahogy összevágták a vályút, ujan beteg lett az öregasszony.

10. Mikor a tehenet megrontották, mire megaludt a tej, kék volt. Tüzes kemencébe beöntötte. Kinn az udvaron a csibevalyúba víz és túske volt előkészítve, meg kopott seprű. Avval kellett megverni, ha jött, de szó nélkül. Mikor sustorgott a tej, jött jajveszékelve : «micsináltok, tűz van, jaj micsoda domb ez az udvaron!» Akkor anyám nekiment, ütötte a seprűvel, nem nézte : szemit, arcát.

11. A megrontott tehén kifejt tejét edénybe kell önteni, tüzet rakni körül a földön, két vesszősöprűt égetni és verni vele a tejet. Odamegy az a bizonyos. A rontás jele : megnyúlik a tej, a tehén izzad. Forró kemencébe önteni veszélyes, mert visszacsap és ő ég meg. (De mások úgy szokták.) Nagyon ügyesnek kell lenni, nagyon veszélyes. Az olyan már nagyon sokat tud.

12. «Visszacsapásról» nem tud. (A kemencébe öntött tej) fáj neki, mert *ahogy az ég, őneki a teste is ég.*

13. Anyám tehenét megrontották. Teje kék lett, mint a kék kötő. Uram mesélte : a disznóvalyúba öntötték, aztán tüzes söprűvel ütötte, aztán odajött az illető, jól elverték.

14. Apja megvárta, hogy a boszorkány 12-kór fejte a tejet és nyergelte a tehenet. Bezárta az ajtót, a söprűt fölfelé állította, vasvillával szurkálta. Akkor macska volt, aztán csúnya nagy varangyos béka, mint a két tenyere. Kimentek, mire visszajöttek, már elmászott. Tudták, ki volt, otthon feküdt összetörve.

15. Sógornak volt egy kis tehene. Ha «az» a közelibe volt, nyargalt, mindenkit feldöntött. Ha az jött át bekötni, mögéje guggolt, mást felrúgott volna, az meg megfejte. El kellett adni.

16. (Férfiboszorkány is van?) Nekünk a tehenünket is az rontotta meg, egy ember. Olyan kupec ember volt, ha nem adták neki, megrontotta, aztán el kellett adni, de nélküle azt se lehetett. (Az övéket) megrontotta, hogy nem lehetett fejni. Rúgott. A vásáron eladta, úgy, hogy nem rúgott.

17. Ha a tehén még nincsen megrontva, fokhagyma koszorúját szögezik az istálló-ajtó fölé, (a «fonyást») és a seprűt fejével fölfelé állítják. A boszorkány nem tud bemenni, se kijönni.

18. P . . a lajtorja-tüskét ajtó mögé beszúrák az ajtó nyílásába, ágaival kifelé. Tehenek (gyermek) rontása ellen.

19. «Isten ostora» túske is jó az istállóba rontás ellen.

20. Szamártüskét tűzni az eresz alá a deszkához. «Hogy nem tud bejönni, az csak annyi.»

21. ... Egy másik lóvá változott. (. . . Az apja megfogta . . .) megpatkoltatta a kovácsnál. Másnap az asszony tenyerén volt a patkó.

22. Én is Dömsödön hallottam. Vót egy hentesné, volt egy legényük, nem szerette. Aztán azt megnyergelte éjjelenként, alig volt má a fiú. Kovácslegény barátja kérdezte : mi lelt téged, ott kosztolsz, ahol én (mégis ilyen sovány). Arra az elmondta, hogy minden éjjel kantárt vetnek a fejébe, lóvá változik s vinnie kell a gazdasszonyt a Gellérthegyre, ahol mulatoznak. Erre a kovácslegény : várj, majd én fekszek a te helyedre. Mikor jött az asszony, elkapta a kantárt, ő hánta a fejibe. Fölkeltette a társát : kejj föl, megpatkoljuk a négy lábára az asszonyt. Még akkó ló volt. Reggel csak nem kap fröstököt. Megy a gazdához, az avval fogadja : beteg az asszony, egyetek szalonnát, megymást. Odamegy, mi baja lehet? Lekapja a dunnát, hát ott a patkó a kezín-lában. «Ezt csak az tudja levenni, aki rátette.» Utóbb má könyörgött a gazda : hijjátok el a kovácsot. De csak az vehette le, aki rátette.

23. Boszorkányok fűtőlapáton, peméten, söprűn lovagolnak, emberen is szoktak. Lókörömből esznek a lakomán.

24. Egy rác mesélte. Elvitték a boszorkányok kocsinak. Hármás halomnál volt a lakomájuk, ettek-ittak, őt kis madárkává változtatták. Azok táncoltak söprűvel, muzsikáltak, tojáshejéből ittak.

25. Vót itt egy Nagy Lajos, úgy hitták, az anyja boszorkány vót. Ellenezte a fiúnak a házasságát. Elmentek a vásárra, ujdonatú kocsiba fogott, a falu szélén összeszakadt. Haza másikon jöttek, mikor loszállt az asszony, beteg lett, meg is halt.

26. Az ura őrségen hallotta egy fiatalembertől. Keresztúton jártak, mikor jött egy hintó. Azt mondja az egyik : hun álljjam meg? A többiek szidták : hun az anyád . . . mert nem hitték. De mikor a keresztúthoz értek (a lovak) megállottak. A kocsis könyörgött : engedje el, barátom, a lovat, mert sietős dolgom van. De azok csak röhögtek.

27. Nagybátyám vót, aztat láttam, hogy a sírkő fészakra maradt. Hazajárt. (A halála is rendkívüli volt.) Hazament a szántásból, hozza le a koporsóját a padlásról. (Akinék kell, az előre megcsináltatja.) Belefeküdt, de a rosszak kivitték belőle. Harangozni nem tudtak a temetésén, hiába húzták. Mondják az imádságot, hát a koporsó ment a levegőbe. Rudazó kötélén húzták be a sírba . . .

28. Váltott gyereket kemencébe akarták dobni, odafutott az asszony (boszorkány, aki elcserélte), elkapta, elfutott vele. A váltott gyerek olyan nyavítka, nyiffadt.

29. Tudok egyet mondani magamrul is. Mikor ez a B. született, e vót az első, mink nem a faluba laktunk, kint a Dunánál. Mikor megszületött ez a gyerek, akkor úgy 11 óra vót éccaka, aztán egy más faluból hoztunk bábasszonyt — egy öreg asszon vót a bába — aztán mikó má leförsztötték, akkó hát má most — azt mondja az öregasszony — má most emén. Apám elviszi a másik faluba, ahonnan hozta, teccik érteni. Azután mikor ement az öregasszony, aszongya anyámnak, hogy a beteget ne hagyják elalunni. Aztán lefeküdtem, de a lámpát nem hagytuk elalunni, csak leszófoltuk. Aztán anyám is lefeküdt. Én meg nem tudtam elalunni, csak feküdtem. Ecce csak úgy — mindig néztem az ajtóra, szembe vótam a házajtóval — ecce aztán — dehát nagy lázam vót neköm akkó — aztán amint néztem az ajtót, tessék csak nézni, csak nyílik az ajtó lassan, aztán nem tudtam kajátani, aztán gyütt felém, gyütt az ágyhó közel, tuggya aztár így csinát (nyujtotta feléje a karját). Asztá úgy nyüt a gyereké körösztü rajtam. Akkó nagyot kajátottam, akkó anyám léugrott az ágyrú, aztán odagyütt hozzám. Aszonta, hogy ki akarták cseréni. Asztá akkó, mikó odagyütt hozzám, akó aztán a kilincsöt léköttöte gatyamadzaggá, aztá rögge, mikó gyütt az öregasszony . . . Tasiak monták, mer onnan vót a bába, hogy ú vót.

Akkó aztán vótak uan gyerekek, nagy fejük vót meg imbu áttak, nem vót csontyuk.

30. Az ura csinált lucaszéket. Négy lábú, kb. félméter, téglalakú szék csak fából. 13 napig mindennap kocint, farag egyet rajta, hogy Lucanapra (?) készüljön el. Elvitte suba alatt a templomba (karácsonykor?) arra ült. Harmadnapra meg-

halt. Azt mondta, az egyik öregasszonynak akkora szarva volt, hogy úgy kellett félrehajtani a fejét.

31. Lucaszéken mindennap dolgoznak valamit Lucanaptól karácsonyig. Aki «olyan», annak tejszűrő szitka van a fejébe. (Mikor a lucaszékről nézik.)

32. Lucanapját is azért ünneplik meg, hogy nem varrnak, mer *akkó sok rontást csinýának*.

33. Volt neki egy nagynénje, az boszorkány volt. Őt akarta kitanítani. Bűdös-küvirág köróján kellett volna felmásznia, de megijedt, elfutott.

Vele aludt, de az mindig morgott, mint a kutya, mikor aludt.

34. Vannak olyan öreg emberek, míg át nem adja a tudományát, nem hal meg. Asszont tudok: Á. Józsefné.

35. Az «olyan», mikor meg akar halni, kéri a kezüket, de ha nem akarják söprűt adnak a kezébe, arra hagyja.

36. Egy öregasszony, mikor meghalt, mindenkivel kezet akart fogni, de tudták, hogy olyan, hát senkise akart. «Jaj — aszongya —, nem tudok addig meghalni.» Ejnye, aztán azt mondta az egyik, adjuk oda a seprűt.

37. (Boszorkányok) éjfél tájban járnak. Körösztüton elszórnak babot vagy köleskását, aki azon átmegey, meg van rontva, kipattog a lába. Ilyen volt a néném, még mondta is... A lába kásáján kipattogzott, kinyomta, olyan sebek lettek, mint egy ötpengős. Valósággal ette magamagát a hús. Orvos nem tudott vele mit csinálni. El akart menni a szentmihályi emberhez, de nem tudott eljutni odáig. Közben egy kunyhóból egy töpörödött vénasszony előjön: «Gyertek má, főzöm a füveket». — «Ne néni, minden eszi!» — «Mind avval csináltátok, ami nem rávaló.» Amint lemosogatta, szemet se fájt.

38. (Babot elszórni keresztüton nem hallotta.) Kását igen. Az ura jött haza a kis közbe, el volt szórva. Belegázolt, olyan kelések lettek a lábán, mint az ökle. Neki is egyszer sebes lett a lába: lement az egyik közön. Sajtos mályvával mosogatta, meg fehérplajbász-zsirt vett a patikában, aztán elszáradt.

39. Mindenki ronthat. Sebem van, bekötöm, aztán azt a ruhát kiteszem a keresztútra, aki fölveszi, meg van rontva. Szótlanba kell, korán, napfelkölt után (?) vagy naplemente után, mikor éppen megy le a nap, mindent *balkézzel*.

40. (Babot csak hallotta.) Megfőzik a kölest, ruhába bekötve ráteszik a (keléses) lábra, aztán kiteszik a keresztútra. Aki fölveszi, az lesz keléses.

41. Sebet balkézben tartott rézpénzzel megnyomkodni, aztán keresztüton eldobni. Ugyanaz az eredmény.

42. Kovászt ellop a boszorkány, megrontja vele a kenyeret.

43. Egy asszony kölesönként lisztet. Dicsérte: «Milyen gyönyörű kenyér van belőle!» (Megrontotta vele a kenyerüket.) A következő sütés nyúlt, bűdös volt a közepe.

44. Megvették a két csirkéjét pénzért. (Szomszédasszony még mondta): «Ne add oda, avval is megrontanak.» (Azután) a tyúkjai csak úgy támolyogtak, nem tojtak.

45. Malacai voltak. Volt a szomszédban egy ember, pocsek szemei voltak, össze voltak növe. Mikor elment a ház előtt, ferdén megnézte őket. Egy félóra múlva mind lefeküdtek. Felesége a vizeletjébe mártott seprűvel megpriccelte őket, mindjárt emelték fel a fejüket.

46. Csenki Gábor Farkasháton (tud rontani). Olyan a szeme, ha megnézi az állatot, gyereket, elpusztul. Ha nagyon gyugtuk előle, azt mondta: «Ne gyugjátok, ha én akarom...»

47. Csenki Gábor rontott a szemivel. Disznót akart venni valakitől, az nem akarta megmutatni neki. «Nem nézöm ám mög a disznódat, ne féjj, majd én mög-várom, hogy előbb levágod.»

48. Ha valakit megrontanak, olyan szúrása van, mintha két kést keresztbe szúrának bele. Ahol alszik, az ágya alá kell tenni a vizet. Ha úgy megaludt, mint a kocsonya, hogy szeleteln lehetett volna, az a jele, hogy nagyon megrontották.

49. Saját apja is megronthassa tudtán kívül.

50. Ha csak úgy csudálkozik : «Jaj de szép a disznótok», de nem nézi meg jól (meg van rontva), vagy ha *fáradtan megnézi*.

51. Egy ember egyszer nézte a disznókat. «De szép disznótok van.» Rosszul lett, remegett. Az ember bánta : «Adok a hajamból». Avval megfüstölték, mindjárt jól lett. *Fáradt szemmel* jött az aratásból, véletlenül megrontotta.

52. Ha valakivel haragba van, nem tudja megrontani, csak ha jóba van, nem is veszi észre.

53. Ha valaki haragosan néz vele szembe, haragszik rá, akkor nem tudja megrontani. (Szemmel verni.)

Rontás (boszorkány) ellen:

54. Két kést kell a kovászba szűrni keresztbe.

55. Kést kell szűrni a lisztbe a teknő sarkába. Kakukfüvet kell a teknőn kívül tenni.

56. Véletlen talált lópatkót szögezni a küszöbre.

57. Fokhagymát a gyerekágyba, gyerekdunnába.

58. Gyermekegys asszony ágyába fokhagymát kell tenni, a négy sarkába keresztbe (4, 1, 3, 2 sorrendbe).

59. Karácsony napján szemetet kivinni a házból nem szabad. (Az egész évi elömenetet veszélyezteti.)

60. Luca napján nem szabad varrni.

61. Megrontott gyermeknek 9 termőfaágat kell megfőzni, a levibe fürdetni a gyereket.

62. (A rontó) hajából, gatyamadzágjából füstöljék meg, semmi baja se lesz. Nő ingujjából, vagy a vizeletjéből.

63. Ha a gyermek nagyon sír — és nem lehet tisztességhöz jutni —, ablak-körösztből (felülről lefelé, majd jobbról balra és balról jobbra vágva) forgácsot hasítani, keménymaggal, kenyérhajjal parázsra tenni, gyermeket letakarni ruhával és a füstben így (óramutatóval ellenkező irányban) gömbölygetni.

64. Ahol kis gyermek van, kilenc szöm parazsat bögre vízbe tenni. Ha elül a parázs, baj van. Akkor a szájába kis ujjal kilenc cseppet csepegtetni. (Abból a vízből, amiben a parázs van) meg le . . . mindig lefelé (?). Ruha visszájával letörülni.

65. Ha jószágot megvertek szemmel, balkézrel kést kell vágni a gerendába a jószág fölött. Az illető odamegy, jelet látni az arcán vagy a kezén.

66. Azt a (test)részt, ami meg van rontva, be kell dugni a forró kemencébe.

67. «Megvert» baromfit kilenc parázsszemes vízzel fürdetni.

68. Megrontott gyereket szenes vízben mosni. Annyi szem parazsat (szönet) tenni a bögre vízbe, ahányan jelen vannak. Mindenkiene gondolni egyet, hogy ez azé . . . A vizet használat után vagy az ágy alá kell önteni, vagy az ajtófélfára, hogy fojjon lefele. Szobából kiönteni nem szabad.

70. Szemmel vert gyermeknek anyja kinyalja a szemét.

* * *

71. Táltos gyerekek az, aki foggal jön a világra. Mindent tud, megmondja a háborút, meg mindent. Amint megszületik, táltos. Nem sokáig él.

72. Táltosról csak annyit, hogy jósolni tud.

73. Táltos gyerek hét éves korban elmén hazulról. (Addig szopik?)

74. (Táltost nem hallotta.) Az a gyerek, aki foggal születik, nem marad meg.

75. «Médium» (Pesten) lenéz, aztán *elfárad a szeme*, aztán lát mindent.

76. Ahol pénz van, ott minden hét évben felvetődik, kék a lángja.

77. Mikor a tyúk olyan picikét tojik, mint a galamb, a hóna alatt kiköltetheti az ember, de minden századik, aki tudja, az anyyra ég. Ha közben eldobja, minden rossz ott van. Ha nem akarja kiköltetni, balkézrel hátrafelé, a házon át el kell dobni.

(Ha kiköltik), kikel belőle csibe, de átváltozik emberré. De most má, a mai időben nem lehetett ilyet hallani. Nagyanyámnak volt egy ismerőse, az ilyen tojásból kelt ki, de lókörmé volt. Lidvérc gazdagította őket mindenféle pénzzel, járt

hozzája. Másik komája ledobta a kanalat a földre s mikor lehajolt érte, megtapogatta a lábát. Másnap összerugdalta.

78. Mára má nincsenek azok a bűbajosok, azé azok is csak ehatak.

Vargyas Lajos.

Data to the Folklore of Makád. Isle of Csepel. Author publishes ghost- and witch-stories and data on subject of witchcraft and spell. The most interesting in these stories is the identification of witches and evil ghosts (living or dead men). Both appear in the shape of animal, particularly of geese and hens.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Sopronmegyei példa a rostaforgatás-ra a XVIII. századból. Szendrey Zsigmond és Ákos «Mutató a magyar szokás-és babonaszótárból» című közleményükben (NÉ. XXXII, (1940), 40) megemlékeznek a rostaforgatásról, mely a tolvaj kitudásának a magyar irodalomban már a XVI. század óta kimutatható és ma is élő egyik babonás eljárása.

Az ott bőségesen felsorolt irodalomhoz csatolunk egy leírást, mégpedig *Kis János* Emlékezéseiből, melyek 1845-ben láttak Sopronban napvilágot és másodszor 1890-ben az Olcsó Könyvtár füzetek között jelentek meg. *Kis János* Rábaszentandrás született és nevelkedett; később soproni ev. lelkész, majd püspök lett. Agg korában írta össze emlékeit, köztük néhány gyermekkorit is, melyeket 1770—1780 közt élt át. Idevág egy rostaforgatás szabatos leírása is:

«Babonáskodást házunknál csak egyet láttam. Egy szentandrás ember soproni hétivásárról télen hazafelé utazván, egy faluba bement a koreshába egy ital borra, s lovait a szánnal együtt a ház elért hagyta. Mire borát megitta (s talán egy kicsit soká is késett), a lovak a szánnal együtt eltűntek, s ő kénytelen volt hosszas keresés után gyalog menni haza, oly véleményben, hogy talán otthon találja, amit elvesztett; de nem úgy volt a dolog. A lovak s a szán egy pár napig hiába kerestettek. A szegény ember esete az egész helységben nagy részvétet gerjesztett. Egy este a szomszédunk hozzánk jöve, s a beszéd tárgya itt is a kárvallás vala: «Ugyan hol lehetnek azok a lovak?» — kérdi az egyik. — «Talán valamely faluban vannak.» — «De bizony talán

valamely erdőben tévedtek el, s ott valahol megrekedtek.» — «Próbáljuk meg sorsvetés által, ha erdőben vagynak-e, vagy faluban.»

Ekkor egy rosta hozatik; egy olló kinyitott ágainak hegyei a rosta kérgebe szúratnak, a sorsvetők jobbkezeiknek kisujjait az olló fülei alá tartják s azoknál fogva a rostát súlygyenben ingadoztatván, az egyik azt mondja: «Falun vagynak», a másik azt, hogy «erdőn vagynak», s amely mondásnál az ingás közben a rosta a súlygyent elvesztvén, leesett, az a mondás tartatik igaznak. Azután hasonló módon vettetett sors arra is, melyik erdőben, vagy melyik faluban vagynak a lovak. Megigazoltatott-e a sorsvetés a dolog kimenetele által, vagy nem, azt nem tudom; nekem a sorsvetés látása csak mulatságul szolgált, s engem semmi babonásra nem szoktatott.»¹

Ha egybevetjük *Kis János* leírását a *Szendreyék* közölte példákkal, azt látjuk, hogy teljesen egyikkel sem egyezik meg, de legtöbbszörnek egyes vonásait követi. Így a párbeszédes forma a Csallóközben és Szatmár megyében fordul elő. A földrajzilag legközelebbi példa Potyondról való, ahol *Szendrep Zsigmond* már korunkban jegyezte fel a rostaforgatást. Ez a falu Rábaszentandrástól mintegy 25 kilométer. Kicsi helység, eldugva Isten háta mögé; nem csoda, ha benne még efféle ősrégi babonás, bár teljesen ártatlan szokások élnek. Csakhogy az itteni szokás nem egyezik a *Kis János*éval, mert Potyondon csak két asszony tarthatja az olló két szárát.

Közel Sopron vármegye északi határszéléhez a mosonmegyei Köpcseny falunak egyik sötét történeti jelenetéhez is

¹ Kis János szuperintendens Emlékezései életéből. Maga által feljegyezve. 2. kiadás. Franklin Társulat. 1890.